

Sürdürülebilir Kalkınmada Biyoçeşitliliğin Önemi

Mesut UYANIK^{1*}

Ş. Metin KARA²

Bilal GÜRBÜZ¹

¹Ankara Üniv. Ziraat Fakültesi, Tarla Bitkileri Bölümü, Ankara, Türkiye

²Ordu Üniv. Ziraat Fakültesi, Tarla Bitkileri Bölümü, Ordu, Türkiye

*Sorumlu Yazar

Geliş Tarihi: 10 Ocak 2012

e-posta: muyanik@ankara.edu.tr

Kabul Tarihi: 15 Mayıs 2012

Özet

Geride bıraktığımız yüzyılın sonlarında özellikle şehirleşme ve sanayileşme süreçlerinde doğal kaynakların denetimsiz kullanımı ve tüketimi, dünya gündemine yeni bir yaklaşım olarak sürdürülebilir kalkınma kavramını getirmiştir. Sürdürülebilir kalkınma, doğal kaynakların korunmasını ve sürdürülebilir kullanımını esas alarak sosyo-ekonomik gelişmeyi hedefleyen bir kalkınma sürecidir. Günümüz nesillerinin ihtiyaçlarının, gelecek nesillerin ihtiyaçlarının karşılanmasına engel olmayacak şekilde gerçekleştirilmesi olarak tanımlanan sürdürülebilir kalkınmanın en önemli bileşenlerinden birisi, biyolojik çeşitliliktir. Herhangi bir bölgedeki ekosistem, tür ve gen çeşitliliğini ifade eden biyoçeşitlilik, yeryüzünde canlılığın ve insanlığın gönenci için elzem olan yaşam destek sisteminin ana unsurunu oluşturmaktadır. Türkiye, iklim ve toprak özellikleri bakımından farklılıklar gösteren coğrafi bölgelere sahip olması, Asya ve Avrupa kıtalarının kesişme noktasında bulunması ve üç önemli fitocoğrafik bölgeyi barındırması nedeniyle özellikle bitki çeşitliliği bakımından dünyada çok önemli bir yere sahiptir. Türkiye florasında dokuz bin üzerinde bitki türünün bulunduğu ve bunların 1/3'ünün endemik olduğu bilinmektedir. Sahip olduğumuz bu yüksek biyoçeşitlilik düzeyi, ülkemize bir taraftan önemli imkânlar sunarken, diğer taraftan da büyük sorumluluklar yüklemektedir. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de; hızlı nüfus artışı ile kentleşme ve sanayileşmeye paralel olarak doğal kaynak tahribatı çarpıcı boyutlara ulaşmıştır. Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının özünde, doğal kaynakların, ekonomik gelişmenin kaynağı ve sınırı olduğu düşüncesi yer almaktadır. Sahip olduğumuz biyolojik çeşitliliği korumak, sürdürülebilir kullanımı sağlamak ve bu zenginliği ekonomik çıkarlara dönüştürebilmek için, ulusal düzeyde sürdürülebilir kalkınma politikalarının geliştirilmesi ve uygulanması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Biyolojik çeşitlilik, çevre koruma, doğal kaynaklar, ekosistem

Importance of Biodiversity in Terms of Sustainable Development

Abstract

At the end of the past century, especially in urbanization and industrialization processes, uncontrolled use and consumption of natural resources has brought sustainable development concept as a new approach to world agenda. Based on protection and sustainable use of natural resources, sustainable development is the process of development aimed at socio-economic development. One of the most important components of sustainable development, which is defined as to be carried out in a way that needs for today's generations wouldn't be an obstacle for future generations, is biological diversity. Biodiversity, expressed the diversity of ecosystem, specie and gene of any district, creates the essential constituent of life-support system which is necessary for the future of life on earth and humanity. Turkey, due to having geographic regions that vary in terms of climate and soil properties, being located at the crossroads of Asia and Europe continents and having three major phytogeographical region, has a very important place in the world, especially in terms of plant diversity. It is known that there are over 9000 plant species in Turkey flora and about 1/3 of them are endemic. While this high level of biodiversity that we have offers significant opportunities, on the other hand charges large responsibility to our country. In Turkey, as all over the world, destruction of natural resources has reached dramatic proportions depending on rapid population growth, urbanization and industrialization. Sustainable development approach has a idea that natural resources are the source of economic development. To protect and ensure sustainable using of the biodiversity that we have, and turn this richness into economic interests, development and implementation of sustainable development policies is required at the national level

Keywords: Biodiversity, environmental protection, natural resources, ecosystem

GİRİŞ

Dünyada 18. yüzyıldan itibaren süregelen sanayileşme ve küreselleşme çabaları, çevre ve genetik kaynak tahribatını da beraberinde getirmiştir. Diğer taraftan 20. yüzyıl, başta insan olmak üzere, hayvan ve bitki yaşam alanlarının korkunç derecede tahrip edildiği iki dünya savaşına sahne olmuştur. Bunların sonucunda, asırlarca doğal kaynakların sınırsız olarak

bulunabileceğini düşünen ve çevre sorunlarını görmezden gelen insanoğlunda çevre ve doğal kaynak koruma bilinci oluşmaya başlamış ve buna bağlı olarak sürdürülebilir kalkınma ve biyoçeşitlilik kavramları gündeme gelmiştir [1].

Bir bölgedeki gen, tür ve ekosistem zenginliğini ifade eden biyoçeşitlilik, yeryüzünde canlılığın ve insanlığın devamı için gerekli olan yaşam destek

sistemlerinin temelini oluşturmaktadır. Biyoçeşitlilik, her ülke için olduğu gibi ülkemiz için de önemli bir zenginlik ve güç kaynağıdır. Ülkemiz, iklim ve toprak özellikleri bakımından farklılıklar gösteren coğrafi bölgelere sahip olması, Asya ve Avrupa kıtalarının kesişme noktasında bulunması ve üç önemli fitocoğrafik bölgeyi barındırması nedeniyle özellikle bitki çeşitliliği bakımından dünyada çok önemli bir yere sahiptir. Türkiye florasında 1/3' ü endemik olmak üzere yaklaşık 12 bin bitki taksonu (tür, alt tür, varyete) bulunmakta ve bu durum, ülkemize pek çok imkânlar sunarken, önemli sorumluluklar da yüklemektedir [2].

Özellikle son yüzyılda, tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de hızlı nüfus artışı ve sanayileşmeye paralel olarak biyoçeşitlilik ve doğal kaynaklar, sürdürülebilir olmayan kullanım sonucu önemli oranda tahrip edilmiştir. Dolayısıyla, biyoçeşitliliğin sürdürülebilir kullanımını ve bunun sonucunda sürdürülebilir kalkınmayı ülke politikası haline getirecek ve böylece ekolojik zenginliğimizi ekonomik çıkarlara dönüştürecek somut adımlara ihtiyaç duyulmaktadır [3].

Sürdürülebilir Kalkınma Ve Tarihi Gelişimi

Sosyal, ekonomik, ekolojik ve kültürel boyutları olan “Sürdürülebilir kalkınma” kavramı, 21. yüzyılın en önemli kavramlarından birisi olup, şimdiye kadar pek çok tanımı yapılmıştır. Uluslararası literatürde sürdürülebilir kalkınma, “günümüz kuşaklarının gereksinimlerinin gelecek kuşakların gereksinimlerinden ödün verilmeden karşılanması” olarak tanımlanmaktadır [1]. Ayrıca sürdürülebilir kalkınma, insan boyutunun yanında doğal yaşamın korunmasını da hedef alan, çevre yönetimini uluslararası boyuta taşıyan ve kalkınma-çevre arasındaki ilişkiye yeni bir boyut getiren bir yaklaşımdır.

Sürdürülebilir kalkınma anlamında ilk adım, “Sessiz Geliş” başlıklı araştırmasıyla tarımsal ilaçların, hayvan türleri ve insan sağlığını tahrip etmesi gibi yıkıcı etkilerini ortaya koyan Rachel Carson tarafından 1962 yılında atılmıştır. Konuyla ilgili çalışmalar 1970’li yıllarda devam ettiyse de 1972 yılında Roma Kulübü tarafından çıkartılan “Büyümenin Sınırları” başlıklı yazının ekonomi, toplum ve çevre arasında kurulmak istenen dengenin oluşturulması için yapılan çalışmalara farklı bir boyut katığı söylenebilir.

Sürdürülebilir Kalkınma, terimsel anlamda ilk kez, 1972 yılında, Uluslararası Doğa ve Doğa Kaynakları Koruma Birliği tarafından hazırlanan ‘Dünya Koruma Stratejisi’ adlı yayında kullanılmaya başlanmış ve “Gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik yetenek ve olanakları kısıtlanmaksızın, bu günkü ihtiyaçların karşılanması” şeklinde tanımı yapılmıştır. Sürdürülebilir kalkınma kavramının tüm dünyada yaygın olarak kullanılmaya başlanması 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından hazırlanan Brundtland Raporu olarak da bilinen “Ortak Geleceğimiz” adlı yayınlı gerçekleşmiştir. Sürdürülebilir kalkınma, bu raporda, “günümüz kuşaklarının gereksinimlerinin gelecek kuşakların

gereksinimlerinden ödün verilmeden karşılanması” olarak tanımlanmıştır.

Ülkemizde çevre olgusunun geniş bir şekilde ele alınıp, ayrı bir bölüm olarak yer aldığı ilk kalkınma planı 1973-1977 yıllarını kapsayan 3. Beş Yıllık Plan’dır [4]. Bu döneme kadar, çevreye ilişkin düzenlemelerde üzerinde durulan esas husus, çevre kirliliğinin azaltılması iken, 5. Beş Yıllık Plan’dan itibaren doğal kaynakların etkin kullanımı ve gelecek kuşaklara sağlıklı bir şekilde aktarılması görüşü benimsenmeye başlanmıştır. Nitekim 1990 ve 2000’li yıllara bakıldığında Türkiye’de bir çevre bilincinin oluştuğu ve kalkınma planlarının diğer ülkelerle paralel geliştiği söylenebilir.

Sürdürülebilir Kalkınma Biyoçeşitlilik İlişkisi

Geçtiğimiz yüzyılın sonlarında özellikle sanayileşme ve şehirleşmeye paralel olarak doğal kaynakların denetimsiz kullanımı ve tüketimi, dünya gündemine sürdürülebilir kalkınma kavramını getirmiştir. Doğal kaynakların korunmasını ve sürdürülebilir kullanımını esas alarak sosyo-ekonomik gelişmeyi hedefleyen bir kalkınma süreci olan ve günümüz nesillerinin ihtiyaçlarının gelecek nesillerin ihtiyaçlarından ödün vermeyecek şekilde karşılanması şeklinde tanımlanan sürdürülebilir kalkınmanın en önemli bileşenlerinden birisi de biyoçeşitliliktir.

Genetik, tür ve ekosistem çeşitliliği olmak üzere üç önemli parametreden oluşan, yeryüzünde canlılığın devamı için gerekli olan yaşam destek sistemlerin ana unsurunu oluşturan biyolojik çeşitlilik, sağlıklı bir çevrenin göstergesidir [5]. Ancak, biyolojik çeşitlilik ve doğal kaynaklar sürdürülebilir olmayan kullanım sonucu 20.yüzyılda önemli oranda tahrip edilmiş ve bu tahribat bazı koruma alanları belirleyerek giderilemez boyuta ulaşmıştır [3-5]. Doğal kaynaklar ve biyolojik çeşitlilik üzerindeki bu tahribat nüfus artışı, şehirleşme ve sanayileşmeyle birlikte geometrik olarak artarken, bu kaynakları korumakla ilgili girişimler çok daha düşük bir oranda artmakta ve bunların da önemli bir kısmı sosyal ve ekonomik zorluklar karşısında sonuca ulaşamamaktadır. Bu yüzden, 80’li yıllardan itibaren doğal kaynak yöneticileri ve doğa korumacılar bu sorunu daha geniş kapsamlı olarak bütüncül ve sistematik yaklaşımlarla ele almaya çalışmaktadırlar. Bunun için de bölgesel ve ulusal düzeyde koruma önceliklerinin belirlenmesi ve koruma girişimlerinin bütüncül bir yaklaşımla ve uzun dönemli bir planla gerçekleştirilmesi söz konusudur. Bu bağlamda, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi’ nin 2. maddesi biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilir kullanımını ön plana çıkarmıştır. Buna göre, biyoçeşitliliğin sürdürülebilir kullanımı ile bugünkü neslin gereksinimleri karşılanırken, gelecek neslin ihtiyaçları da güvence altına alınmış olacaktır.

Biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı, öncelikli olarak ülkenin arazi kullanım politikalarında kökten bir iyileştirme ile ulusal tarım, hayvancılık, istihdam ve sağlık politikalarında ciddi bir değişimi gerektirmektedir. Tüm bu sektörleri bütüncül

bir şekilde ele alan sürdürülebilir kalkınma politikalarının uygulanabilmesi, aynı zamanda yoksullukla mücadele açısından önemli bir yere sahiptir. Bununla beraber, biyoçeşitlilik ve genetik kaynakların korunması ve sürdürülebilir kullanımının gıda ve sağlık sektörleri açısından kritik bir önemi olduğu yadsınamaz bir gerçektir [3]. Bu nedenle, biyoçeşitliliğin korunmasını ve sürdürülebilir kalkınmayı ülkelerin politikası haline getirmek için somut adımların atılması gerekmektedir. Bu bağlamda, özellikle bitki çeşitliliği bakımından diğer ülkelere göre önemli bir zenginliğe sahip olan ülkemizde, sahip olduğu bu zenginliği koruma ve gelecek nesillere aktarma noktasında, son zamanlarda önemli adımlar atılmıştır. Cumhurbaşkanlığı himayesinde başlatılan “Türkiye’nin Stratejik Vizyonu 2023 Projesi” sürdürülebilir şehirleşme kapsamında biyoçeşitliliği de korumayı amaçlaması bakımından umut verici bir gelişmedir.

SONUÇ

Turizmden tarıma, sanayiden çevreye her konuda geçerli olan “sürdürülebilirlik” ve “sürdürülebilir kalkınma” kavramları son dönemde gündemi sıklıkla meşgul eden bir konu olmuştur. Günümüz kuşaklarının gereksinimlerinin gelecek kuşakların gereksinimlerinden ödün verilmeden karşılanması olarak tanımlanan sürdürülebilir kalkınmanın en önemli bileşenlerinden birisi de biyolojik çeşitliliktir. Pek çok ülkeye göre biyolojik zenginlik bakımından önemli bir yerde olan ülkemizde, sanayileşme ve şehirleşmeye paralel olarak doğal kaynak tahribatı önemli boyutlara ulaşmıştır. Sahip olduğumuz bu zenginliklerimizin korunması ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde sürdürülebilir kullanımı için, ulusal düzeyde sürdürülebilir kalkınma politikalarının uygulanması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- [1] Dilbirligi, E., 2007. Biyolojik çeşitlilik ve genetik kaynakların sürdürülebilir stratejilerinin değerlendirilmesi üzerine bir araştırma. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 239 s.
- [2] Avcı, M., 2005. Çeşitlilik ve endemizm açısından Türkiye’nin bitki örtüsü. Coğrafya Dergisi, sayı 13: 27-55.
- [3] Demirayak, F., 2002. Biyolojik çeşitlilik-Doğa koruma ve sürdürülebilir kalkınma. TÜBİTAK VİZYON 2023 Projesi Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Paneli.
- [4] Algan, N., 2000. Devlet Politikaları Bağlamında Çevre ve Çevre Korumanın Tarihine Kısa Bir Bakış. Türkiye’de Çevrenin ve Çevre Korumanın Tarihi Sempozyumu 7-8 Nisan 2000.
- [5] Anonim, 2003. Çevre ve sürdürülebilir kalkınma tematik paneli, Vizyon ve öngörü raporu, Ankara.